

ERUDIȚIE ȘI GENEROZITATE: PETRE Ș. NĂSTUREL LA 70 DE ANI

Convulsiile și bulversările produse în societatea românească odată cu implantarea trupelor de ocupație după cea de-a doua conflagrație mondială și impunerea regimului totalitar, cu toată suita lor de repercusiuni nefaste, au fost de natură să-i deregleze decenii în șir cursul normal pe spirala timpului și să-i pricinuiască răni adânci, necicatrizate nici până astăzi. Noii mandatarî nelegitimi ai puterii au făcut tot ce le-a stat în putință, neprecupețind nici un mijloc, oricât de brutal și meschin ar fi fost, pentru a curma firul tradițiilor cărțurărești din perioada interbelică. De la reprimare, intimidare, marginalizare, cumpărarea conștiințelor labile sau ariviste și până la suprimarea fizică, toate procedeele au fost testate cu cinism și zel, după modelul îndelung probat în Gulagul sovietic. Mai legată de rosturile ideologice și de cadența evenimentelor cotidiene, știința muzei Clio, a intrat în vizorul special al diriguitorilor, care au încercat să o camelonizeze potrivit propriilor interese politice. În această ambianță puțin propice unei vieți intelectuale ancorate în normalitate, încorsetată și riguros supravegheată, a trebuit să se exteriorizeze generația născută între cele două războaie mondiale, plămădită nu în spiritul anxietății, compromisiului și obtuzității, ci în acela al libertății, dezinvolturii și culezanței. A fost generația lui Petre Ș. Năsturel.

Eminentul savant, pe care îl omagiam cu prilejul împlinirii a șapte decenii de viață — descendent al unei renumite familii de boieri și cărțurari ce s-a ilustrat în trecutul neamului încă din evul mediu —, s-a născut la 1 aprilie 1923 la Paris, unde a și urmat școala primară și liceul „Condorcet”, devenind apoi, în 1942—1943, student la Sorbona, pentru a se dedica însușirii limbilor clasice. În septembrie 1943 este mobilizat și trimis în țară, unde face eforturi pentru a-și apropia cât mai mult limba română și se preocupă de echivalarea bacalaureatului. În scurt timp, tânărul care la 20 de ani nu avea decât cunoștințe precare de română reușește să se perfecționeze în limba strămoșilor, devenind un subtil mănutor al ei, familiarizat cu cele mai ascunse sensuri și nuanțe ale sale. Repins medical de la școala de ofițeri și lăsat la vatră din același motiv de la regimentul unde fusese repartizat, se poate dedica în continuare studiilor la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București între 1944 și 1946, unde își ia licența în domeniul limbilor clasice și al bizantinologiei. Paralel a urmat și cursurile Școlii de Arhivistică. După obținerea licenței este absorbit de pregătirea tezei de doctorat cu tema *Contribuții la istoria legăturilor românilor cu Bizanțul*, susținută în iulie 1949 la Universitatea din Iași și notată doar cu „bine”, întrucât i se imputau deficiențe în orientarea ideologică, de care nu s-a străduit niciodată să se debaraseze. Încă de pe băncile facultății s-a implicat în activitatea Institutului de Istorie Universală „N. Iorga”, condus de Gheorghe I. Brătianu, și a Institutului Francez de Studii Bizantine din București, condus de părintele Vitalien Laurent, oaze ce au mai păstrat până la reorganizarea și, respectiv, desființarea lor un climat elevat de muncă, într-o vreme când instrumentarul comunist cangrena din ce în ce mai nociv toate resorturile vieții culturale și științifice.

În octombrie 1948 a fost numit asistent la Institutul de Istorie și Filosofie al noii Academii, iar din luna decembrie a aceluiași an conferențiar suplinitor și ulterior definitiv de paleografie greacă la Institutul de Arhivistică, Bibliografie și Muzeografie din București, unde a lucrat doar până în octombrie 1950, când, prin restructurarea Institutului, s-a

renunțat la conferință. Situația materială i s-a agravat dramatic în iunie 1952, atunci când cei care vegheau la depersonalizarea corpului de cercetători și la transplanturile de conștiințe l-au îndepărtat din Institutul de Istorie, socotindu-l nereceptiv la dezideratele puterii. A rămas fără mijloace de subsistență până în aprilie 1953, când, drept urmare a palidului dezechet de după moartea lui Stalin, a fost angajat ca istoriograf la Direcția Monumentelor Istorice, unde a funcționat până în februarie 1957, după care s-a transferat la Muzeul de Istorie a orașului București ca șef al Secției feudale, pentru ca spre sfârșitul anului 1959 să se reînlocă la Direcția Monumentelor Istorice, de data aceasta ca istoriograf principal. Apreciindu-i-se temeinică pregătirea în domeniul bizantinologiei, în 1964, la scurt timp după constituirea Institutului de Studii Sud-Est Europene, a fost solicitat de directorul acestuia, profesorul Mihai Berza, să lucreze acolo ca cercetător, ulterior ocupând prin concurs postul de cercetător principal.

Plecat la Atena la 8 mai 1970, pentru a participa la cel de-al II-lea Congres Internațional de studii sud-est europene, a decis să nu mai revină în țară și a cerut azil politic în Grecia, unde soției i s-a permis să-l urmeze în 1972, iar fiului de-abia în 1973. În capitala Greciei a lucrat în calitate de colaborator al Centrului de Studii Bizantine a Academiei Atheniene, iar apoi la Comitetul Grec de Studii Sud-Est Europene din Atena și la Institutul Balcanic de la Thessalonik. În septembrie 1974, după peste trei decenii, revine în Franța, unde, grație excelenței cărți de vizită alcătuită de studiile sale, este angajat în ianuarie 1975 la celebra Sorbonă în calitate de *chargé de cours* și drept colaborator la Centre National de la Recherche Scientifique, din octombrie 1975 fiind numit *attaché de recherche*, iar ulterior *chargé de recherche*, calitate menținută până la pensionare, la 2 aprilie 1988. Cursul de diplomatică bizantină de la Sorbona, înființat special pentru Petre Năsturel, continuă să fie susținut și după pensionare, cunoștințele și charisma Magistrului atrăgând prețuirea studenților francezi și străini. În aceeași măsură, conferințele sale roșite la diverse manifestări științifice captivează auditoriul prin erudiție și spontaneitate. Datorită laborioasei sale activități a fost cooptat în mai multe organisme științifice de prestigiu: Asociația franceză de studii bizantine, Asociația Internațională a Patristicienilor, Institutul Român din Freiburg i. Br., Societatea Numismatică, Asociația Slavistilor etc. Pentru a-și consolida pozițiile în lumea savantă pariziană, suspicioasă față de titlurile științifice dobândite în țările din răsăritul Continentului, în decembrie 1979 a mai susținut o teză de doctorat la Sorbona, având titlul *Les documents roumains du Mont Athos*, care a primit calificativul *très bien*. Perseverența în cizelarea până în cele mai neînsemnate detalii a textului tezei i-a amânat publicarea până în 1986, când a apărut remaniată ca titlu și conținut *La Mont Athos et les Roumains. Recherches sur leurs relations du milieu du XIVe siècle à 1654*, în colecția „Orientalia Christiana Analecta” (nr. 227), editată la Roma de Institutul Pontifical de Studii Orientale. Pentru întocmirea sa au fost benefice călătoriile de studii întreprinse la Sfântul Munte în 1978, 1979 și 1982, facilitate de sprijinul financiar primit de la Centre National de la Recherche Scientifique. Era opera cea mai întinsă și complexă ce ieșise de sub pana savantului, într-un domeniu ce îi absorbisese energia de multă vreme și în care dăduse deja numeroase alte studii remarcabile.

Paleta preocupărilor sale este extrem de cuprinzătoare, extinzându-se de-a lungul unui diapazon cronologic ce depășește un mileniu. Majoritatea lucrărilor, redactate atât în țară cât și în exil, se circumscriu istoriei românilor de pe ambele maluri ale Dunării, urmărindu-se cu predilecție contactele cu lumea bizantină, greacă, sud-slavă, otomană etc., în decursul evului mediu, reflectate. Îndeosebi în izvoarele bizantine, vechi, românești și slave, explorate cu pricepere și subtilitate, savantul fiind captat de exegeza textelor medievale, de decriptarea sensului termenilor arhaici, de limpezirea anumitor aspecte conexe geografiei istorice, de originea și evoluția unor așezăminte religioase, de diverse probleme de ordin politic și cultural ale comunităților românești nord-dunărene și balcanice etc.

Petre Ș. Năsturel este unul din puținii istorici români stabiliți în Occident care a reușit să nu devieze de la sfera de interese științifice îmbrățișate încă din țară, adică de la cele cantonate la trecutul românesc, ceea ce nu a fost desigur deloc facil, știut fiind faptul că temele aferente acestuia sunt departe de a se afla în prim-planul atenției istoriografiei europene, din motive ce nu-și au rostul de a fi evocate în acest cadru. Propulsarea în vizorul cercurilor savante a reclamat nu numai o autentică competență profesională, ci și un incontestabil prestigiu, care a fost dobândit prin prezențe active la numeroase congrese și simpozioane cu alese participări internaționale, dar mai cu seamă prin studii dense găzduite în periodice și alte publicații de statornică autoritate din Franța, România, Germania, Grecia, Olanda, Bulgaria etc.

Spiritul său iscoditor se lasă incitat mereu de probleme a căror rezolvare rămăsese în suspensie, manifestând circumspecție chiar și față de concluziile ce apar pentru toți axiomatic, această neacceptare a tabuurilor conducându-l nu

arareori la dezvăluirea fațetelor nerelevante ale vremurilor trecute. Meticulozitatea apartine în descălcirea amănunțelor insignifiante la prima vedere a stat adesea la obârșia deschiderii de perspective pentru pătrunderea în întimitatea unor fenomene de largă reverberație. Spre deosebire de unii confracți care abordează aspectele dificile sau controversate cu încrâncenare, Petre Năsturel o face cu deplină degajare, percependu-se în ceea ce scrie o voluptate a actului creației. Generozitatea din viața cotidiană a fost transferată și în domeniul profesional: tuturor celor ce l-au precedat în demersurile epistemologice li se validează cu obiectivitate și culanță meritele, iar adversarilor în opinii nu li se aplică invective, ci cel mult subtile ironii sfichiuitoare.

Mai mult poate decât oricare dintre confracții săi într-ale meseriei răspândiți în diasporă, a căutat cu fervoare să mențină și să înnoade contacte cu cei din aceeași breaslă rămași în țară, să fie conectat la tot ce este nou în domeniul bizantinologiei și al medievalității românești. Sutele de scrisori — adevărate perle ale unui gen epistolar spontan și nonșalant, dezbărat de convenționalisme și emanând o nezagăzuită căldură sufletească —, pe care mi-a făcut cinstea să mi le adreseze în decursul ultimului deceniu, rămân o mărturie a acestui fapt, dar și a vibrației pentru realitățile românești de esență, a înțelegerii lor plină de afecțiune, chiar când erau amare și dureroase și lipsa speranța remedierilor grabnice.

Cu bucuria pentru reușitele sale în știința continentală, dar și cu mâhnirea de a nu-l avea mai aproape, în numele colegilor și admiratorilor din Iași li urăm magistrului Petre Ș. Năsturel ani mulți și prosperi, încununați de succese și mai mari.

VICTOR SPINEI